

Makale Künyesi (Araştırma): Kalegeri, Ç. (2023). Doğu ve Batı Türkçesi örnekleminde *-mAGXnCA* ve *-mAYInCA* zarf-fiil ekindeki şart ifadesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 74-87.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1207202>

DOĞU VE BATI TÜRKÇESİ ÖRNEKLEMİNDE *-mAGXnCA* VE *-mAYInCA* ZARF-FİİL EKİNDEKİ ŞART İFADESİ

Çiğdem KALEGERİ¹

ÖZET

Eski Türkçede *-gınça/-gınçe* ve seyrek olarak *-kınça/-kinçe* şeklindeki zarf-fiil eki, Doğu Türkçesinde *-GInCA/-GUnCA* ve Batı Türkçesinde *-InCA/-UncA* biçiminde devam etmiştir. Bu ekle kurulan zarf-fiiller ile temel tümcenin yüklemi arasında öncelik-sonralık, nedensellik, zaman bakımından sınırlandırma ve kimi zaman da şart ilişkisi kurmak mümkündür.

Bu ekin olumsuz kuruluşlarında ise Doğu Türkçesinde öncelik-sonralık ve şart, Batı Türkçesinde sınırlandırma ve şart ifadelerinin öne çıktığı görülmektedir. Bu zarf-fiil ekinin olumsuz biçimi, eklendiği fiilin gerçekleşip gerçekleşmemesine bağlı olarak tümcenin yüklemine bildirdiği hareket ya da oluşun gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin söz konusu olduğu durumları ifade etmektedir. Dolayısıyla bu ekle oluşturulan zarf-fiillerle bir şart anlamı da sağlanmaktadır.

Çalışmada elde edilen verilerden yola çıkarak Doğu Türkçesinde *-mAGInCA/-mAGUnCA* ve Batı Türkçesinde *-mAYInCA* biçimindeki bu olumsuz zarf-fiil ekinin hangi koşullarda şart ifade ettiği saptanmaya çalışılmıştır. Böylece şart ifadesinin iki lehçede farklılaşan gelişiminin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada, Eski Türkçedeki *-gInça/-kInça* ekinin olumsuz biçiminin Doğu ve Batı Türkçesindeki kullanımları için *Gülistan* ve *Tezkîretü'l-Evliyâ'nın* Farsçadan Doğu ve Batı Türkçesine yapılmış çevirileri taranmıştır. Söz konusu ekin olumsuz biçimleri belirlenerek anlam ve işlevleri, yüklemle ilişkileri ve buldukları tümcelerdeki yüklemelerin özellikleri incelemeye tabi tutulmuştur. Doğu ve Batı Türkçesindeki aynı eserlerin seçilmesinin yapılacak karşılaştırmayı daha güvenilir kılacağı düşünülmüştür.

Anahtar kelimeler: Doğu Türkçesi, Batı Türkçesi, zarf-fiil eki, şart ifadesi.

GİRİŞ

Türkiye Türkçesinde *-InCA/-UncA* işlek bir zarf-fiil ekidir. Bilindiği üzere, zarf-fiiller, içinde buldukları tümcenin yüklemi ile çeşitli biçimlerde ilişki kurarlar. *InCA/-UncA* ekli zarf-fiillerin yüklemle kurdukları ilişki çoğunlukla öncelik-sonralık, nedensellik ve zaman bakımından sınırlandırma şeklinde karşımıza çıkar. Bazı tümcelerde ise *-InCA/-*

¹ Mersin Üniversitesi, Öğr. Gör. Dr. ckalegeri@mersin.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-9567-6534>

UnCA ekli zarf-fiil ile yüklem arasında bir şart ilişkisi göze çarpmaktadır. Bu ilişki ekin olumsuz biçimi olan -mAYInCA ile kurulan zarf-fiillerde de görülmektedir. Ancak ekin olumlu ya da olumsuz biçimleriyle yüklem arasındaki şart ilişkisini yüklem çekimlendiği kip belirlemektedir.

Ekin tarihî gelişim sürecine bakıldığında Türkiye Türkçesindeki bu durumun Doğu ve Batı Türkçesi dönemlerinde de bulunduğu görülmektedir. -InCA/-UnCA ekinin kökeni Eski Türkçeye dayanmaktadır. Bunu takip eden Doğu ve Batı Türkçesi dönemlerinde de bu ek, varlığını öncelik-sonralık, nedensellik, zaman bakımından sınırlandırma ve kimi zaman şart işlevleriyle devam ettirmiştir. Doğu Türkçesinde -mAGInCA/-mAGUnCA ve Batı Türkçesinde -mAYInCA biçiminde kullanılan olumsuz zarf-fiil ekinin kuruluşunda, şart ifadesinin ekin olumlu biçimine göre daha baskın olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada Doğu Türkçesindeki -mAGInCA/-mAGUnCA ile Batı Türkçesindeki -mAYInCA zarf-fiil eklerinin şartla birlikte ifade ettikleri anlamlar ile ilişki kurdukları yüklem çekimlenme biçimleri arasındaki farklar üzerinde durulacaktır. Ancak bu araştırmayı yapabilmek için öncelikle -InCA/-UnCA ekinin tarihî gelişim sürecine ve bu süreçte yüklendiği anlamlara bakmak gerekmektedir.

1. -InCA/-UnCA ZARF-FİİL EKİNİN TARİHİ GELİŞİM SÜRECİ

1.1. Eski Türkçede -gInçA/-kInçA Eki

Gabain (2007, s. 210), Eski Türkçede -gInçA ve seyrek olarak -kInçA şeklinde kullanılan bu ekin zarf-fiil kurmaya yarayan -dığı müddetçe, -incaya kadar birleşiklerinin işlevleriyle kullanıldığını belirtmiştir. Tekin'e (2004, s. 50) göre, -gInçA eki, Orhun Türkçesi dönemi eserlerinde görülmez; *Irk Bitig*'de yalnızca "topulginça" örneğinde karşımıza çıkmaktadır. Erdal (2004, s. 317-318) da -gInçA ekinin kullanımının yaygınlaşmasını Uygurca dönemine dayandırır. Erdal'a göre bu ek, Uygurcada "as long as, until" anlamı taşıyan zarf görevli sözcük oluşturmada kullanılmıştır.

Eraslan (2012, s. 400-403), Eski Uygur Türkçesinde bu ekin -gInçA/-kInçA şekillerinin yanında -gUnçA şekillerinin de olduğunu, bu eki alan eylemlerin zaman bildirerek tümcenin zarfı konumunda kullanıldığını ifade etmiştir.

Tekin'den farklı olarak -gInçA/-kInçA ekinin Orhon Türkçesinde bir zarf-fiil eki olarak kullanıldığı görüşünü ortaya koyan Ercilasun (2013, s. 693) ise -dlkçA, -dlğl sürece, -dlğl zaman anlamları taşıyan bu ekin aynı zamanda şart ifadesine de sahip olduğunu belirtmiştir. Araştırmacıya göre, -sAr ekinin kökeni bulunurken de zaman kavramından yararlanmak mümkündür.

Ersoy (2021, s. 44), -gInçA/-kInçA ekinin *Irk Bitig* ve *İyi ve Kötü Prens*'te -InCAyA kadar anlamıyla kullanıldığını, bu anlamın Maytrisimit ve Altun Yarak'ta da devam ettiğini ancak bu ekin zamanla birincil işlevinden uzaklaşarak çoğunlukla -InCA, -dığı zaman anlamında kullanıldığını belirtmiştir.

1.2. Doğu Türkçesinde -GInCA/-GUnCA Eki

Karahanlı Türkçesinde -gInçA biçiminde varlığını sürdüren ek, yine zaman işleviyle kullanılmıştır (Hacıeminoğlu, 2013, s. 174). Harezmi Türkçesi ve Çağataycada ise -

gUnça, -kUnça biçimine dönüşmüş, Eski Türkçedeki gibi *-dıkça* ve *-incaya kadar* işlevinde kullanılmıştır (Eckmann, 2005, s. 108-109; Argunşah, 2013a, s. 155). Ek, Kıpçak Türkçesinde *-gInça, -kInça* ve *-Inça* şeklindedir ve birleşik bir zarf-fiil eki yapısındadır. Argunşah ve Güner (2015, s. 127), bu ekin *-GIn* eylemden ad yapan yapım eki ile *+çA* eşitlik ekinin birleşmesi sonucunda oluştuğunu ve asıl eylemin zamanının gerçekleşeceği anı, kendi gerçekleşme zamanına bağlayan bir işlevi olduğunu ifade etmiştir. Dolayısıyla bu ekle oluşturulmuş bir zarf-fiil ile asıl fiil arasında bir koşul ilişkisinin de olması mümkündür.

Uçar (2012, s. 49) ise bu ekin, ortaç kaynaklı olduğunu ifade ederek bu araştırmacılardan farklı bir görüş ortaya koymuştur. Uçar, ekin oluşumunun *-gU* (ortaç eki) + *(s)I(n)* (iyelik eki) + *ça/+çe* (eşitlik eki) şeklinde olduğunu iddia etmiştir. Gabain'e (2007, s. 87) göre ise ek, fiilden isim yapan *-g* ekinin üçüncü tekil kişi iyelik eki ve *+çA* eşitlik eki almasyıla oluşmuştur.

Eski Türkçeden günümüze kadar varlığını sürdüren bu ekin bir hareketi sınırlandırma, oluşturduğu zarf-fiil ile ana tümcenin yüklemi arasında öncelik-sonralık ilişkisi kurma ve "kadar, süresince, yeterince" anlamıyla karşılaştırma yapma gibi temel işlevleri olduğu görülmektedir (Eckmann, 2005, s. 84; Bodrogligeti, 2001, s. 274-276; Erdal, 2004, s. 318; Korkmaz, 2003, 1004). Bununla birlikte, bu ekle kurulan bir zarf-fiil ile ana tümcenin yüklemi arasında bir koşul ilişkisinden bahsetmek de mümkündür (Argunşah ve Güner, 2015, s.127). Ergene (2017: 193), bu zarf-fiil ekinin eylemin zamanını bildiren zarflar yaptığını; bazı örneklerde ise bir tür şart ilişkisi oluşturduğunu belirtmiştir.

1.3. Batı Türkçesinde *-Inca/-Unca* Eki

Batı Türkçesine bakıldığında, Eski Anadolu Türkçesinden itibaren ekin *-Inca* şeklinin kullanıldığı görülmektedir. Gülsevin'e (1997, s. 126- 127) göre bu dönemde ekin *-k* ile genişletilmiş *-incek* şekli de bulunmaktadır. Özkan (2000, s. 154), Eski Anadolu Türkçesinde ekin Eski Türkçede olduğu gibi *-dığı zaman, -dığı kadar, incaya kadar, -dığı sırada* işlevlerinde kullanıldığı görüşünü *Dede Korkut*'tan örneklerle desteklemiştir: "Kız anadan görmeyince ögüt almaz, oğul atadan görmeyince sufra çekmez."

Özkan'a (2000, s. 154) göre bu ek, Eski Türkçedeki *-gInça/ -kInça* ulaç ekinin başındaki *-g* ünsüzünün düşmesi sonucu oluşmuştur. Çakmak (2013, s. 18), ekin Batı Türkçesindeki gelişimini şöyle açıklamıştır: ET. *-ğın + ça > -ğınça*; EAT. *-ınça, -inçe*: ol-ınça, kıl-ınça vb; Osm. *-inca, -ince*: dur-unca vb.

Argunşah (2011, s. 65) ve Korkmaz (2003, s. 1004), *-Inca* zarf-fiil ekinin Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı döneminde durum eki olmadan kullanıldığını belirtmiştir. Argunşah'a göre, ek günümüz Türkçesindeki anlamını da kapsayan iki farklı anlam alanına sahiptir. Bu anlamlardan birincisi *-dığı zaman*, ikincisi ise *-inceye kadar*'dır. Fakat Argunşah'a göre, Osmanlı Türkçesi döneminde *-inceye kadar* anlamı zayıflamış ve yerini edatlı bir yapı olan *-IncaYa kadar / dek (değın)* yapısına bırakmaya başlamıştır.

-Inca/-Unca eki, Eski Anadolu Türkçesinde bir zaman diliminin içindeki bir noktayı bildirmeye başlamıştır (Çakmak, 2013, s. 18). Dolayısıyla bu eki alan zarf-fiil ile tümcenin asıl eylemi arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi öne çıkmıştır. Bu durum Osmanlı Türkçesi döneminde değişmiş ve asıl fiilin bildirdiği hareketin başlangıç sınırına

işaret eder duruma gelmiştir (Uğurlu, 2007, s. 1884). Lewis (1986, s. 179) de Türkiye Türkçesinde -Inca/-UncA ile oluşturulan zarf-fiillerin yan tümcedeki olayın gerçekleşmiş ve bitmiş olduğunu gösterdiğini ifade etmiştir. Araştırmacıya göre bu zarf-fiiller, yan tümcedeki olayın ana tümcedeki olaydan daha önce gerçekleştiğini göstermektedir. Bu hususta Çetintaş Yıldırım (2005, s. 55) da aynı görüştedir. Çetintaş Yıldırım'a göre, öncelik anlatımı -Inca, -DIğIndA, -DIğl zaman, -(I)r ... -mAz, -DIktAn sonra, -All ve -DIğIndAn beri zarf-fiil ekleri ile yapılır.

Çağatay (1948, s. 39), -Inca/-UncA ekinin Eski Anadolu Türkçesinde ve Osmanlıcada çokça kullanıldığını belirtmiş ve ekin işlevlerini şöyle sıralamıştır: “1- bir zamana kadar (eski ve Ş. Türkçesinde -kınça,- gınça), 2- bir şeyin veya bir oluşun muayyen zamanda, bir zaman bittikten sonra bazan şu dakikada tesbiti; şart cümlesiyle ve ‘eger’ gibi rabıt alan cümlelerin mânası anlaşılır.” Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, zarf-fiillerin işlevlerine bakıldığında iki eylem arasında zaman bakımından öncelik-sonralık ilişkisi kurabildiği görülmektedir. Bir eylemin diğerinden önce ya da sonra gerçekleşmesi aynı zamanda bir şartı da ortaya koyabilmektedir. Diğerinden zaman bakımından sonra gerçekleşecek ya da gerçekleşmesi beklenen eylem, öncekinin bir şartı yerine getirmesi koşuluna bağlı olabilir. Böyle bir durumda zaman bakımından öncelik-sonralık anlamının içinde bir şart anlamı bulunur ve bunlar bir zarf-fiil yapısının içinde birlikte yer alır (Çürük, 2013, s. 238). Dolayısıyla bu zarf-fiillerle bir koşul anlamı sağlanmaktadır.

2. BULGULAR

Bu çalışmada, Eski Türkçedeki -gInça/-kInça ekinin olumsuz biçiminin Doğu ve Batı Türkçesindeki kullanımlarını inceleyebilmek amacıyla *Gülistan* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Farsçadan Doğu ve Batı Türkçesine yapılmış çevirileri taranmış ve söz konusu ekin olumsuz biçimleri belirlenerek incelemeye tabi tutulmuştur. Bu metinlerden elde edilen verilerin, eserlerin kaleme alındıkları dönemin dil özelliklerini barındırdığı ve çalışmanın amacına ulaşmasını sağlayacak kapsamda olduğu düşünülmüştür. Doğu ve Batı Türkçesindeki aynı eserlerin seçilmesinin yapılacak karşılaştırmayı daha güvenilir kılacağı düşünülmüştür.

Gülistan'ın ilk Türkçe çevirisi 1391'de Seyf-i Sarayî tarafından Kıpçak Türkçesiyle yapılmıştır. İkinci çevirisi ise 1397'de Sibicabi tarafından Çağatay Türkçesi ile yapılmıştır. Çalışmada *Gülistan*'ın Doğu Türkçesi metni için Ergene'nin *Sadi Gülistan Tercümesi* adlı eseri temel alınmıştır.

Anadolu sahasında ise *Gülistan*'ın Türkçeye ilk çevirisini, “Manyasoğlu” lakaplı Mahmud bin Kadi-i Manyas'ın II. Murad Devri'nde (1421-1451) yaptığı kabul edilmektedir (Özkan, 2014, s. 3). Manyasoğlu'nun yaşadığı yıllardan yola çıkarak *Gülistan*'ın Batı Türkçesi tercümesinin de 15. yüzyıla ait olduğu söylenebilir. *Gülistan Tercümesi*'nin Batı Türkçesi metni için Özkan'ın *Mahmûd b. Kâdi-i Manyâs Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük* adlı kitabı esas alınmıştır.

Tezkiretü'l-Evliyâ, Feridüddin Attâr'ın 1221'de yazdığı tek mensur eseridir. Bu eser, 16. yüzyılda Nûre'ddîn 'Alî bin Kîçkine Seyyid 'Alîyyu't Talkan tarafından Farsçadan Doğu Türkçesine çevrilmiştir. Bu çalışmada incelenen *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Doğu

Türkçesi metni için Kuğu'nun *Tezkiretü'l-Evliyâ (Giriş-Metin-İndeks)* adlı eseri esas alınmıştır.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Farsçadan Batı Türkçesine çevirisini ise 16. yüzyılda Hacı Hüsrev bin Abdullah yapmıştır. Eserde, kitabın yazımının 1598'de Mahmut Paşa'nın emri ile Hacı Hüsrev bin Abdullah tarafından tamamlandığı belirtilmiştir (Küçük, 2011, s. 30). Bu çalışmada, *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın Batı Türkçesi metni için Küçük'ün *XVI. Yüzyıla Ait Bir Tezkiretü'l-Evliyâ Tercümesi (Giriş-Metin-Tıpkıbasım)* adlı eserinden faydalanılmıştır.

2.1. Doğu Türkçesi Metinlerinde -mAGInçA/-mAGUnçA Zarf-Fiil Eki

Doğu Türkçesi kapsamında incelenen *Gülistan Tercümesi* (GT) ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da (TE) -mAGInçA/-mAGUnçA zarf-fiil eki ile çekimlenmiş örnekler şunlardır:

GT [3a] (6-7-8) adağdın ma olturmağay mên meger kim me'lûf 'âdet ve ma'rûf sa'âdet üze **sözleşmeğinçe**. Nêçün kim dostlarını âzârlatmak cehl turur ve yemin keffâreti sehl.

GT [63a] (5-6) Êr, ğurbet kürbetini **körmegünçe** mücerrib ve mühezzib ve ma'nâliğ ve müeddib bolmas.

GT [67a] (5-6-7) Ey ata! Renc **körmegünçe** genc bilinmes ve cänni hațarka **salmağünçe** murâd bulunmas. Dâneni perişân **kılmağünça** ğarmannı cem' kılsa bolmas taķı enbârlar [tolmas]

GT [95b] (1-2) Nêçük kim aķar su bolmasa tégirmen yuyu bilmes, daħl **bolmağünça** ma ğarc râst kêlmes!

GT [99a] (12-13) (...) anığ dêk kim on kişi **bolmağünça** anığ yasın kirişleyü bilmes êrdiler.

GT [101b] (9-10) Ma'rifetsiz dervişniğ faķrı, bî-şabrılıkdın küfrğa **ulanmağünça** ârâm kılmas.

TE 15a (3-4) Yana bir sebeb ol kim köp 'Arabî (4) kitâblarını **oķumağünça** kimerse Ķurânıniğ, ğadiânıniğ ma'nîsin bilmes.

TE 21b (3) Yâ İlâhî, bu ğırķanı keymegey mên, Muğammad ummatınıniğ barını **bağışlamagünça**.

TE 21b (7-8) İlgerü bardılar êrse Vays alarını körüp ayttı: "Ey! Vây! Nê üçün keldiñiz? Eger siz kêlmeseniz êrdi bu ğırķanı keymes êrdim Têñri Ta'âlâ barça Muğammad ummatların maņa **bağışlamagünça**.

TE 26b (2-3) Darğâl Rûmdın yanıp Basrağa barıp and içti dağı dünyâda herģiz külmegey mên, mên öz işimni ma'lûm **kılmağünça** dêp.

TE 27b (2-3) Yâ Ħasan sên öziñni **arıtmağünça** nêçükdin bizge pand bêtür sên?

TE 31b (8) Mên imân keltüreyin velikin bu bitigni **bêrmegünçe** imân keltürmegey mên.

TE 47a (7) Yana Hasan-ı Başrî, Râbi‘a **bolmağunça** va‘z aytmas êrdi.

TE 49a (13-14) Yana sên yetmiş hıçâb içinde ƙalıp turur sên bu yetmiş hıçâbnıñ altındın **çıkmağunça** yana biziñ yolumızğa ƙadam **urmağunça** faƙr sözün sözleyü bilmegey sên.

TE 52b (1) Ol tavba **bêrmegünçe** banda ƙaçan tavba ƙıla bilür?

TE 57b (9) Yâ Fazîl, mên and içip turur mên kim sêndin yarmaƙ **almağunça** hoşnüd bolmağay mên.

TE 64a (11-12) Êmdi siziñ cânlarıñızın **almağunça** ƙanlarıñızın **tökmegünçe** siziñ bile yaraşmağay mên!

TE 67b (4) Velîkin namâz-ı şâmnı **ƙılmağunça** kêlmes êrdi.

TE 69b (14) Yâ İbrâhîm, êdgü şâlih ƙullarıñı derecesin tapmağay sên altı işni **ƙılmağunça**.

TE 77a (15) Mağlûƙ arasında bir iş **ƙılmağunça** rozî hâşıl bolmas.

TE 78b (1) Sêniñ birliğiniñ haƙkı üçün kim yerge olturmağay mên menne ve selvâ **yağmağunça**.

TE 80b (10) Taƙdîr **bolmağunça** saña hiç neme dèyü bilmegey.

TE 87b (1) Velîkin bu işke **yetmegünçe** kimerse bu işni bilmes.

TE 93a (9-10) Yâ Bâyezîd, bir zarra duniyâ tilegi sênde bâƙî bolsa yana özüñni fenâ maƙâmında yok **ƙılmağunça** bizni tapmağay sên.

TE 93b (7-8) Eger sên Bâyezîdniñ têrisin soyup keyseñ saña hiç asıg ƙılmağay, Bâyezîd işini **ƙılmağunça**.

TE 95b (11-12) Bizniñ tevfiƙimiz **bolmağunça** sizdin ƙulluƙ kêlmes.

TE 97a (2) Yana “lâ ilâhe ill-Allâh” **dêmegünçe** Muğammad Rasulullah dèmesler.

TE 98a (11-12) Sên **sormağunça** aytmağay mên.

TE 115a (7) Ol sözni yahşî hasâb **ƙılmağunça** aytmas êrdi.

TE 116b (3) Kimerse öz nafsın **tanımağunça** tavâzu‘ ƙılmas dağı duniyanı **tanımağunça** zâhıd bolmas.

TE 117a (12) Ol ‘aybnı **taşlamağunça** ħalâş bolmas.

TE 133b (9-10) İlâhî, bu yerdin ötmegey mên, munuñ eşegin **bêrmegünçe**.

TE 147b (1-2) Bu eşikte olturup aytım kim sêniñ dîdârınıñ **körmegünçe** êvge kirmegey mên dèp.

TE 149a (7-8) Her kim sêndin bir neme tilese yüz yègirmi tørt miñ paygambarnı dar-ğâstƙa **kêltürmegünçe** ol nêmeni bêrmes êrmiş sên.

-mAGInçA/-mAGUnçA ekli zarf-fiillerin kullanım biçimlerinin belirlenebilmesi için öncelikle içinde buldukları tümcelerın yüklemelerinin özelliklerine bakmak gerekmektedir. *Gülistan Tercümesi*'ndeki "Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA" biçimindeki yapıların altısı geniş zamanın olumsuzu, biri geniş zamanın hikâyesinin olumsuzu, biri ise gelecek zamanın olumsuzu ile çekimlenmiş fiiller ile ilişkilidir. Buradan yola çıkarak -mAGInçA/-mAGUnçA ekli zarf-fiillerin daima olumsuz çekimli yüklemelere bağlandığı söylenebilir.

Ayrıca gelecek zamanın olumsuzu ile çekimlenen fiille kurulan tümcede, şart tümcelerinde ya da şart eki kullanılmadan şart ifade edilen tümcelerde bu dönemde sıkça karşılaşılan "meger kim" bağlacı bulunmaktadır:

GT [3a] (6-7) adağdın ma olturmağay mèn **meger kim** me'lûf 'âdet ve ma'rûf sa'âdet üze **sözleşmeğinçe**.

"Kendisi alışılmış âdet ve herkesçe bilinen saadetle **konuşmadıkça/konuşmazsa** ayakta durup oturmayacağım."

Yukarıdaki tümcedeki -**meginçe** eki Türkiye Türkçesinde -**madıkça** ile karşılanabilir. Yani "Önce kendisi konuşsun, sonra ben oturacağım." biçiminde bir öncelik-sonralık ilişkisi açıktır. Ancak burada dikkat çeken husus tümcede hissedilen ve "meger kim" ile de desteklenen şart anlamıdır. Önce konuşması istenenin, bunu yapıp yapmayacağı kesin değildir. Dolayısıyla karşısındakinin oturması onun konuşması şartına bağlıdır. Buradan yola çıkarak **sözleşmeğinçe** zarf-fiilinin tümceye şart anlamı kattığı söylenebilir.

Yüklemi geniş zamanın olumsuzu ile çekimlenmiş tümcelerde de benzer bir şart ifadesinden söz etmek mümkündür. Aşağıdaki tümce bu duruma bir örnek teşkil etmektedir:

GT [67a] (5-6) Ey ata! Renc **körmegünçe** genc bilinmes ve cänni hatarğa **salmagünçe** murâd bulunmas.

"Ey baba! [Bir kişi] Eziyet **çekmeyince/çekmezse** hazine bilinmez ve canı tehlikeye **atmayınca/atmazsa** murat bulunmaz."

Burada, -**meginçe** eki Türkiye Türkçesinde -**mAYInCA** ile karşılanabilir. Ancak burada öncelik-sonralık ilişkisinin yanında -hatta bundan da önce- bir şart anlamı olduğu yadsınamaz: Hazinesinin bilinmesi eziyet çekme şartına bağlıdır. Murat bulmanın şartı ise canı tehlikeye atmadır.

Gülistan Tercümesi'nden yaklaşık iki yüzyıl sonra kaleme alınan *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da ise "Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA" biçimindeki yapıların onu geniş zamanın olumsuzu, dördü geniş zamanın hikâyesinin olumsuzu, biri geniş zamanın rivayetinin olumsuzu, on beşi ise gelecek zamanın olumsuzu ile çekimlenmiş fiiller ile ilişkilidir. Burada da *Gülistan Tercümesi*'nde olduğu gibi -mAGInçA/ -mAGUnçA ekli zarf-fiillerin daima olumsuz çekimli yüklemelere bağlandığı görülmektedir. Ayrıca bir örnekte yüklem geniş zaman ile çekimlenen soru biçimi ile karşılaşılmaktadır.

Tezkiretü'l-Evliyâ'da gelecek zamanın olumsuzu ile çekimlenen yüklemelerin sıklığı *Gülistan Tercümesi*'ne nispetle artmıştır. Ancak geniş zaman ile çekimlenen yüklemeler de

varlığını devam ettirmekte ve bu yüklemle bağlanan “Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA” biçimindeki zarf-fiiller de *Gülistan Tercümesi*’nde olduğu gibi şart ifadesi taşımaktadır:

TE 15a (3-4) Yana bir sebep ol kim köp ‘Arabî kitâblarını **okumağunça** kimerse Kur’ânın, hadîânın ma’nîsin bilmes.

“Yine bir sebep odur ki bütün Arapça kitapları **okumadıkça/okumazsa** kimse Kur’an’ın, hadisin anlamını bilmez.”

Bu örnekte, zarf-fiil ile yüklem arasında bir öncelik-sonralık ilişkisi görülmektedir. Bununla birlikte, *Kur’an*’ın ve hadisin anlamını bilmek, açıkça, Arapça bütün kitapları okumak şartına bağlanmıştır. Bu durum yüklemi geniş zamanın olumsuzu ile çekimlenen tümcelerde de görülmektedir. Hatta bu tümcelerdeki şart ifadesi çok daha açıktır:

TE 147b (1-2) Bu eşikte oturup aytım kim seniñ dîdârını **körmegünce** evge kirmegey mên dep.

“Bu eşikte oturup dedim ki senin yüzünü **görmedikçe/görmezsem** eve girmeyeceğim.”

Bu tümcede kişinin eve girmesi hitap ettiği kişinin yüzünü görmesi şartına bağlanmıştır. Yüklemi geniş zamanın hikâyesinin olumsuzu ve geniş zamanın rivayetinin olumsuzu ile çekimlenen tümcelerde de aynı şart ifadesini görmek mümkündür:

TE 47a (7) Yana Hasan-ı Başrî, Râbî’a **bolmağunça** va’z aytmas érdi.

“Yine Hasan-ı Basrî, Rabia **olmayınca/olmazsa** vaaz vermezdi.”

TE 149a (7-8) Her kim sendin bir neme tilese yüz yegirmi dört miñ paygambarnı dar-
h’âstka **kêltürmegünçe** ol nêmeni bêrmes êrmiş sên.

“Bir kimse senden bir şey istese, o kişi yüz yirmi dört bin peygamberi dilekte bulunmaya **getirmedikçe/getirmezse** o şeyi vermezmişsin.”

Tezkiretü’l-Evliyâ’da bir soru tümcesi olan örnekte de şart anlamı bulunmaktadır. Zira bu tümcede aslında cevabı istenen bir soru sorulmamakta, kulların tövbe etmesi “o”nun tövbe etmesi şartına bağlanmaktadır:

TE 52b (1) Ol tavba **bêrmegünçe** banda kaçan tavba kıla bilür?

“O tövbe **etmedikçe/etmezse** kullar nasıl tövbe edebilir?”

Görüldüğü gibi Doğu Türkçesi metinlerinde “Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA” yapısındaki zarf-fiilleri içeren tümcelerde, bu zarf-fiil ile yüklem arasında öncelik-sonralık ilişkisinin yanında açık bir şart ilişkisi de mevcuttur.

2.2. Batı Türkçesi Metinlerinde -mAYInCA Zarf-Fiil Eki

Batı Türkçesi kapsamında incelenen *Gülistan Tercümesi* (GT) ve *Tezkiretü’l-Evliyâ*’da (TE) -mAYInçA zarf-fiil eki ile çekimlenmiş örnekler şunlardır:

GT (29b 11-12) Bu vâ’izlerün meclisi bezzâz dükânına beñzer; nağd **virmeyince** kumâş alınmaz. Ve bunda dañı irâdet **komayınca** sa’âdet ele girmez.

GT (32a 6-7) Mâluḡ zekâtını çıkarḡıl ki, bâḡubân bâḡuḡ çıbuḡını **budamayınca** üzümü artuḡ virmez, zekât daḡı eyledür.

GT (43a 15-43b 1) Altunuḡ **olmayınca** zūr-ıla deḡiz geçemezsin.

GT (45b 12-13-14) Her vech-ile kişi renc **çekmeyince** genc ḡaşıl itmez ve cānı ḡaḡarda **komayınca** düşmene zafer bulmaz.

GT (57a 4-5) Pes kimsenüḡ yarasına tuz **ekmeyince** acısın bilmez.

GT (65b 1-2) **Tā ki** bir sözüḡ ‘ayn-ı şavāb-idüḡin **bilmeyince** söyleme; ve daḡı bir nesne ki eyü cevāb degüldür söyleme!

GT (68b 8-9) Ve üstüḡe ḡāyet ulu iş **düşmeyince** canı ḡaḡarda koḡaḡıl.

GT (73b 12-13) Ve Yūsuf ‘aleyhi’s-selām, Mısr kızlık olduḡı vaḡt, aḡları ḡuzrına **getürmeyince** kırnı toymaz-ıdı.

TE 122b (7-8-9) Bāyezīd kırnımda-y-iken her ne vaḡt ki bir şübhelü loḡma aḡzuma alurdum kırnımda hareket iderdi, **tā** ol loḡmayı **bırakmayınca** karar itmezdi.

TE 144a (2-3) Zinhār ki **tā** ikimüz bile ḡāzır **olmayınca** virmeyesin didiler, gitdiler.

TE 144a (6-7) Eydür, senüḡle şart itmedük mi kim, ikimüz bile **olmayınca** virmeyesin?

TE 155a (5-6) ḡazret-i ‘izzet buyurur ki bu Ma‘rūf dur, benüm muḡabbetümde şöyle ḡayrāndur beni **görmeyince** kendüye gelmeye.

TE 166b (7-8-9) Şeyḡ andan şordı, eyitdi: İläḡi, ‘izzüḡ ḡaḡkıçun bundan gitmezem **tā** bunüḡ eşeḡini **virmeyince**.

TE 114b (8-9) **Tā** vefāt **itmeyince** kimse anı ḡaḡkı’İma‘ rifetle bilmedi.

Görüldüḡü üzere bu ekin kullanımı, Batı Türkçesindeki *Gülİstan Tercümesi* ve *Tezkiretü’l-Evliyâ* metinlerinde Doḡu Türkçesindeki metinlere göre oldukça azdır. *Gülİstan Tercümesi*’ndeki “Fiil+ -mAYInCA” biçimindeki yapıların yedisi geniş zamanın olumsuzu, ikisi emir çekiminin olumsuzu, biri ise geniş zamanın hikâyesinin olumsuzu ile çekimlenmiş yüklemler ile ilişkilidir. Yani Batı Türkçesinde de Doḡu Türkçesindeki gibi -mAYInCA ekli zarf-fiillerin daima olumsuz çekimli yüklemlere bağlandıḡı söylenebilir. Geniş zamanın olumsuzu ile çekimlenmiş yüklemler ile -mAYInCA ekli zarf-fiillerin tamamının arasında Doḡu Türkçesinde olduḡu gibi öncelik-sonralık ilişkisinin yanında şart ilişkisi de bulunmaktadır:

GT (45b 12-13-14) Her vech-ile kişi renc **çekmeyince** genc ḡaşıl itmez ve cānı ḡaḡarda **komayınca** düşmene zafer bulmaz.

“Kişi her yönüyle eziyet **çekmeyince/çekmezse** hazine meydana gelmez ve canı tehlikeye **atmayınca/atmazsa** düşmana karşı zafer kazanmaz.”

Bu tümcelerdeki -mAYInCA eki, Türkiye Türkçesinde de aynı biçimde karşılanabilir. Ancak burada da Doḡu Türkçesindeki karşılıḡında olduḡu gibi öncelik-sonralık ilişkisinin yanında bir şart anlamı olduḡu açıktır.

Geniş zamanın hikâyesi ile çekimlenen yüklem ile -mAYInCA ekli zarf-fiil arasında da şart ilişkisi olduğu görülmektedir:

GT (73b 12-13) Ve Yûsuf ‘aleyhi’s-selâm, Mısır kızlık olduğu vakt, açları huzrına **getürmeyince** karnı toymaz-ıdı.

“Ve Yusuf aleyhisselam, Mısır’da kıtlık olduğu zaman, açları huzuruna **getirmeyince/getirmezse** karnı doymazdı.”

Doğu Türkçesinden farklı olarak *Gülistan Tercümesi*’nin Batı Türkçesi metninde yüklemi olumsuz emir çekiminde olan iki tümce saptanmıştır. Ancak bu tümcelerde yüklemle -mAYInCA ekli zarf-fiil arasında şartın yanında bir sınırlandırma ilişkisinin de kurulabileceği görülmektedir:

GT (68b 8-9) Ve üstüne gâyet ulu iş **düşmeyince** canı haşarda komağıl.

“Ve büyük bir iş **üstlenmezsen/üstleninceye kadar** canını tehlikeye atma.”

Yukarıdaki tümcede şart ifadesi ile birlikte zaman bakımından bir sınırlandırma bulunmaktadır. Bu durum “tâ ki” ile desteklenen ve yüklemi yine olumsuz emir çekiminde olan şu tümcede daha açık görülmektedir:

GT (65b 1) **Tâ ki** bir sözüñ ‘ayn-ı şavâb-idügin **bilmeyince** söyleme...

“Ta ki bir sözün sevap pınarı olduğunu **bilmezsen/bilinceye kadar** (o sözü) söyleme ...”

Tezkiretü’l-Evliyâ’nın Batı Türkçesi metninde ise “Fiil+ -mAYInCA” şeklindeki yapıların ikisi geniş zamanın olumsuz, üçü istek çekiminin olumsuz, biri ise belirli geçmiş zamanın olumsuz ile çekimlenmiş yüklemle ilişkilidir. Ancak bu örneklerin çoğunda zaman bakımından sınırlandırmanın şart ifadesinin önüne geçtiği görülmektedir. Bu durum kimi örneklerde “ta” bağlacı ile de desteklenmektedir.

TE 122b (7-8-9) Bâyezîd karnumda-y-iken her ne vakt ki bir şübhelü loğma ağzuma alurdum karnımda hareket iderdi, **tâ** ol loğmayı **bırakmayınca** karar itmezdi.

“Bayezid karnımdayken ne zaman şüpheli bir lokma ağzıma alsam karnımda hareket ederdi, **ta ki** o lokmayı **bırakıncaya kadar** rahat etmezdi.”

TE 144a (2-3) Zinhâr ki **tâ** ikimiz bile hâzır **olmayınca** virmeyesin didiler, gittiler.

“**Ta ki** ikimiz de orada hazır **oluncaya kadar** sakın vermeyesin dediler, gittiler.”

TE 114b (8-9) **Tâ** vefat **itmeyince** kimse anı hâkku’lma‘ rifetle bilmedi.

“**Ta ki** vefat **edinceye kadar** kimse onu hakkıyla tanıyamadı.”

Görüldüğü üzere -mAYInCA ekli zarf-fiiller, Doğu Türkçesindekinin aksine, Batı Türkçesinde şart ifadesini kaybetmeye başlamıştır. Bu zarf-fiiller, Batı Türkçesinde daha çok zaman bakımından sınırlandırma anlamı taşımaktadır.

SONUÇ

Eski Türkçedeki -gInçA/-kInçA eki, Doğu Türkçesinde -GInCA/-GUnCA ve Batı Türkçesinde -InCA/-UnCA biçiminde devam etmiştir. Bu ek, Doğu ve Batı Türkçesinde de öncelik-sonralık ilişkisi bağlamında zaman ifade etmenin yanında bazı durumlarda koşul da ifade edebilmektedir. Bu çalışmada, ekin olumsuz biçiminin şart ifade etme özelliğinin olumlu biçimine göre çok daha baskın olduğu tespit edilmiştir. Ekin olumlu biçimi pek çok örnekte yalnızca zaman ifade ederken; olumsuz biçiminin tüm örneklerde, yukarıda da bahsedildiği üzere, öncelik-sonralık anlamı veya sınırlandırma ile iç içe geçmiş bir şart ifadesini de barındırdığı görülmektedir.

Doğu Türkçesindeki -mAGInçA/-mAGUnçA ekli zarf-fiillerin kullanım şekillerinin belirlenebilmesi için öncelikle içinde buldukları tümcelerin yüklemelerinin özelliklerine bakmak gerekmektedir. *Gülistan Tercümesi*'ndeki "Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA" biçimindeki yapılar geniş zaman, geniş zamanın hikâyesi ya da gelecek zaman ile çekimlenmiş yüklemeler ile ilişkilidir. Bu yüklemelerin tamamı olumsuz yapıdadır. *Gülistan Tercümesi*'nden yaklaşık iki yüzyıl sonra Doğu Türkçesine çevirisi yapılan *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da ise "Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA" biçimindeki yapıların büyük çoğunluğu geniş zaman ve gelecek zaman ile çekimlenmiş yüklemelere bağlanmıştır. Diğerlerinde ise yüklemeler geniş zamanın hikâyesi ve geniş zamanın rivayeti ile çekimlenmiştir. Burada da *Gülistan Tercümesi*'nde olduğu gibi -mAGInçA/-mAGUnçA ekli zarf-fiillerin daima olumsuz çekimli yüklemelere bağlandığı görülmektedir.

Tezkiretü'l-Evliyâ'da gelecek zamanın olumsuzluğu ile çekimlenen yüklemelerin sıklığının *Gülistan Tercümesi*'ne nispetle artmış olması dikkat çekicidir. Bu durum, *Gülistan Tercümesi* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ*'nın içeriğiyle açıklanabilir. *Gülistan Tercümesi*, öğüt veren ve bir olay örgüsü ile şekillenen hikâyelerden oluşmaktadır. *Tezkiretü'l-Evliyâ* ise birçok menkıbe ve tasavvufî vecizeye yer verilen, bu bakımdan tezkirecilik anlayışına yeni bir bakış açısı kazandıran bir eserdir. Bu menkıbe ve vecizeler içinde geleceğe yönelik düşünceler ve öğütler yer almaktadır. *Tezkiretü'l-Evliyâ*'da gelecek zamanın olumsuzluğu ile çekimlenen yüklemelerin *Gülistan Tercümesi*'ne göre daha çok olması bu sebebe bağlanabilir.

Bu yüklemelere bağlanan "Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA" biçimindeki zarf-fiiller her iki eserde de öncelik-sonralık ile "iç içe geçmiş" bir şart ifadesi taşımaktadır. Bu bağlamda, *Gülistan Tercümesi*'nde gelecek zamanın olumsuzluğu ile çekimlenen bir yüklemle kurulan tümcede "meger kim" bağlacının bulunduğu saptanmıştır. Bu bağlaç, Doğu Türkçesindeki şart tümcelerinde ya da şart eki kullanılmadan şart ifade edilen tümcelerde sıkça kullanılmıştır.

Görüldüğü gibi Doğu Türkçesi metinlerinde "Fiil+-mAGInçA/-mAGUnçA" yapısındaki zarf-fiilleri içeren tümcelerde, bu zarf-fiil ile yüklem arasında öncelik-sonralık ile birlikte açık bir şart ilişkisi de mevcuttur.

Çalışma kapsamındaki verilere bakıldığında bu ekin, Batı Türkçesindeki *Gülistan Tercümesi* ve *Tezkiretü'l-Evliyâ* metinlerinde Doğu Türkçesindeki metinlere göre oldukça azaldığı görülmüştür. *Gülistan Tercümesi*'ndeki "Fiil+-mAYInCA" biçimindeki yapılar geniş zaman ve geniş zamanın hikâyesi ile çekimlenmiş yüklemelere bağlanmıştır.

Bununla birlikte, Doğu Türkçesinde karşılaşılmayan emir çekimli yüklemelerin Batı Türkçesinde kullanılmaya başlaması dikkat çekici bir husustur. Batı Türkçesinde de Doğu Türkçesindeki gibi -mAyInCA ekli zarf-fiillerin daima olumsuz çekimli yüklemle bağlandığı söylenebilir.

Batı Türkçesinde emir çekimli yüklemle ilişki kuran -mAyInCA ekli zarf-fiillerin öncelik-sonralık yerine bir sınırlandırma ifade etmesi, ekin anlam bakımından bir değişim içinde olduğunun göstergesidir.

Tezkiretü'l-Evliyâ'nın Batı Türkçesi metninde ise "Fiil+-mAyInCA" şeklindeki yapılar geniş zaman ve istek ile çekimlenmiş yüklemle bağlanmıştır. Bu yüklemle tamamı olumsuz yapıdadır. Ancak bu örneklerin çoğunda zaman bakımından sınırlandırmanın şart ifadesinin önüne geçtiği görülmektedir. Bu durum kimi örneklerde "ta" bağlacı ile de desteklenmektedir.

-mAyInCA ekli zarf-fiiller, Doğu Türkçesindekinin aksine, Batı Türkçesinde şart ifadesini kaybetmeye başlamıştır. Bu zarf-fiiller, Batı Türkçesinde daha çok zaman bakımından sınırlandırma anlamı taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- Argunşah, M. (2011). Türkçede zarf-fiil eklerinin durum ekleriyle kalıplaşması. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 6/1 Winter 2011, 55-68.
- Argunşah, M. (2013). *Çağatay Türkçesi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Argunşah, M. ve Güner, G. (2015). *Codex Cumanicus*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bodrogligeti, A. J. E. (2001). *A grammar of Chagatay*. Muenchen: Lincom Europa.
- Çağatay, S. (1948). Eski Osmanlıca'da fiil müştaklarından III. gerundifler. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 12(6), 27-47.
- Çakmak, C. (2013). Birleşik zarf-fiil kavramı ve Çağdaş Türk Lehçelerindeki görünüşleri. *Dede Korkut Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 3(6), 13-30.
- Çetintaş Yıldırım, F. (2005). Türkçe'de zaman anlatan ulaçların görünüş özellikleri. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 2(1), 51-62.
- Çürük, M. S. (2013). Rabgüzi'nin Kıssaşü'l-Enbiyâsında olumsuzluk. Yayımlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Eckmann, J. (2005). *Çağatayca el kitabı* (Karaağaç, G., Çev.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. vd. (2013). *Karşılaştırmalı Türk lehçeleri grameri I -fiil- (Basit Çekim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erdal, M. (2004). *A grammar of old Turkic*. Leiden: Brill.
- Ergene, O. (2017). *Sadî Gülistan Tercümesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Ersoy, G. (2021). Eski Uygur Türkçesinde {-gInçA} morfemli tümcelerinin birleşme ve tür kuramına göre değerlendirilmesi. *Türkbilig*, 2021/42, 33-46.
- Gabain, A. V. (2007). *Eski Türkçenin grameri* (Akalın, M., Çev.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. (1997b). *Eski Anadolu Türkçesinde ekler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2013). *Karahanlı Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2003). *Türkiye Türkçesi grameri (şekil bilgisi)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kuğu, M. (2006). Tezkiretü'l-Evliyâ (giriş-metin-indeks). Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Küçük, S. (2011). XVI yüzyıla ait bir Tezkiretü'l-Evliyâ tercümesi (giriş-metin-tpkıbasım). Yayımlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Lewis, G. L. (1986). *Turkish grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- Özkan, M. (1993). *Mahmûd b Kādî-i Manyâs Gülistan Tercümesi giriş-inceleme-metin-sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, M. (2000). *Türk dilinin gelişme alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, M. (2014). Manyaslı Mahmud'un manzum Gülistan tercümesi ve yeni bir nüshası. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(9), 1-16.
- Tekin, T. (2004). *İrk Bitig Eski Uygurca fal kitabı*. Ankara: Öncü Kitap.
- Uçar, E. (2012). Eski Türkçe -gInçA zarf fiil ekinin kökeni üzerine. *Gazi Türkiyat*, Güz 2012 (11), 47-52.
- Uğurlu, M. (2007). Lehçe içi aktarmada yalancı eşdeğerlik. 38 Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (ICANAS). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.

THE CONDITIONAL STATEMENT OF -mAGXnCA AND -mAYInCA GERUNDIAL SUFFIX IN THE SAMPLE OF EASTERN AND WESTERN TURKISH

ABSTRACT

The gerundial suffix -gınça/-ginçe and rarely -kınça/-kinçe in Old Turkish continued as -GInCA/-GUnCA in Eastern Turkish and -InCA/ -UncA in Western Turkish. It is possible to establish a relation of time-sorting, causality, limitation in terms of time and sometimes conditional between the adverbs formed with this suffix and the predicate of the main sentence.

In the negative constructions of this suffix, it is seen that time-sorting and conditional expressions in Eastern Turkish, and limitation and conditional expressions in Western Turkish come to the fore. The negative form of this gerundial suffix expresses the situations in which the action or occurrence denoted by the predicate of the sentence will occur or not, depending on whether the verb to which it is added takes place or not. Therefore, a conditional meaning is provided with these gerundiums.

In this study, translations of *Gülistan* and *Tezkîretü'l-Evliyâ* from Persian into Eastern and Western Turkish were searched for the negative form of the -gInçA/-kInçA suffix in Old Turkish in Eastern and Western Turkish. By determining the negative forms of the suffix in question, its meaning and functions, its relations with the predicate and the properties of the predicates in the sentences they are in were examined. It was thought that choosing the same works in Eastern and Western Turkish would make the comparison more reliable.

Based on the data obtained in this study, it has been tried to determine under which conditions the negative forms of this suffix express condition in Eastern and Western Turkish. Thus, it is aimed to determine the differentiated development of the conditional expressions in two dialects.

Keywords: Eastern Turkish, Western Turkish, gerundial suffix, condition expression.